

PREDMET KRIVIČNOG DELA FALSIFIKOVANJA ISPRAVE

REZIME: Krivičnim delima falsifikovanja isprave napada se, povređuje ili ugrožava, pravni saobraćaj (pravom uređeni odnosi između pojedinih pravnih i fizičkih lica). Pošto su sredstva tog pravnog saobraćaja isprave, to zapravo znači da se ovim krivičnim delima preduzimaju radnje prema ispravama, odnosno sredstvima za zakonito i nesmetano odvijanje pravnog saobraćaja. Upravo zbog značaja koji imaju isprave u pravnom saobraćaju, posebno prilikom zasnivanja, menjanja ili ukidanja pojedinih pravnih odnosa, a još više i kao dokazno sredstvo, njihovo falsifikovanje predstavlja opasnost i protivpravnost takvog stepena i inteziteta da je nužna primena krivičnih sankcija kako bi se subjekti pravnog saobraćaja zaštitili od falsifikovanja isprava i upotrebe tako pribavljenih isprava u pravnom saobraćaju. Iz navedenog se vidi da je predmet radnji izvršenja krivičnih dela falsifikovanja isprava (član 355–358 KZ RS) sama isprava. Imajući u vidu raznolikost isprava koje se pojavljuju u svakodnevnom pravnom saobraćaju više će se govoriti o njihovom razlikovanju i o podeli isprava na vrste.

Ključne reči: isprave, vrste isprava, falsifikovanje isprave, evropsko zakonodavstvo.

* Doktor pravnih nauka, advokat, Beograd, E-mail: masha.komnenic@gmail.com

** Vanredni profesor, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, E-mail: zdjbjelajac@gmail.com

*** Fakultet za preduzetnički biznis, Univerzitet Union – Nikola Tesla, Beograd, E-mail: zaklinaspalevic@gmail.com

1. Pojam isprave

1.1. Pojam isprave u širem i u užem smislu

Pojam isprave određen je u čl. 112 tač. 26 *Krivičnog zakonika Republike Srbije*:

„Isprava je svaki predmet koji je podoban ili određen da služi kao dokaz kakve činjenice koja ima vrednost za pravne odnose, kao i računarski podatak”.

Isti član u tački 17 pod računarskim podatkom podrazumeva predstavljenu informaciju, znanje, činjenicu, koncept ili naredbu koja se unosi, obrađuje ili pamti, ili je uneta, obrađena ili zapamćena u računaru i računarskoj mreži.

Na ovaj način određen je pojam isprave u njegovom najširem značenju.

Za postojanje isprave u širem smislu zahteva se ispunjenje dva konstitutivna uslova: prvo, da se radi o predmetu koji je po svojoj sadržini takav da je podoban ili određen da služi kao dokaz kakve činjenice i drugo, da je ta činjenica, koja se tim predmetom dokazuje, pravno relevantna za neki pravni odnos.¹

Pored shvatanja pojma isprave u širem smislu, postoji i shvatanje o pojmu isprave u užem smislu.²

Isprava u užem smislu je izjava volje ili misli nekog lica o nekoj pravno relevantnoj činjenici od značaja za pravne odnose koja je data u pismenoj formi.

1.2. Uslovi za postojanje isprave u užem smislu

Da bi neko pismeno imalo značaj isprave u užem smislu, mora ispunjavati uslove u pogledu četiri bitna elementa:

1. Isprava mora da predstavlja izjavu volje ili misli. Izjava izražava želju, htenje ili očekivanje. Izjavom se konstatuje neko stanje ili se drugom saopštava svoje mišljenje ili stav. Izjava kojom se izražava volja je testament, ugovor o poklonu, naslednička izjava itd. Izjava kojom se izražava misao je izveštaj lekara specijaliste, pismena karakteristika o nekom licu i dr.;
2. Izjava mora da bude data u pismenoj formi. Sačinjavanje isprave u pismenoj formi je materijalizovanje volje kao pravne činjenice, koje se manifestuje u spoljnom svetu. Izjava je manifestovanje konkretno

¹ Stojanović, Z., Perić, O., (2007). *Krivično pravo: posebni deo*, Beograd, str. 299.

² Jovašević, D., (1997). Karakteristike krivičnog dela falsifikovanja službene isprave, *Pravo – teorija i praksa*, 14 (12), str. 51–64,

određene misli ili volje, a ne apstraktno izjašnjavanje. Izjava volje i misli data u pismenoj formi može biti zabeležena na bilo kojem predmetu materijalne prirode, kao što su predmeti od: drveta, kamena, pečene gline, metala, pergamenta, papira (hartije), elektronskog materijala itd. Ona može biti pisana bilo kojim pismom (ćirilicom, latinicom) i na bilo kojem jeziku. Izjava može biti ispisana rukopisom, pisaćom mašinom, a može biti fotokopirana i mikrofilmovana, kao i kompjuterski sinhronizovana.

3. Izjava mora da sadrži neku pravno relevantnu činjenicu koja sama za sebe ili u vezi sa drugim činjenicama dovodi do nastanka, promene ili prestanka nekog pravnog odnosa. Te pravno relevantne činjenice mogu se odnositi na različite pravne odnose, odnosno pravne poslove: stvarnopravne, obligacione, nasledne, porodične, statusne i druge pravne odnose, odnosno na dozvoljene pravne poslove.³
4. Izjava mora biti overena od strane poslovno sposobnog lica koje ju je dalo, radi autentičnosti. Overa izjavljene volje i misli davaoca izjave vrši se potpisivanjem imena i prezimena, inicijalima, paraфом ili stavljanjem otiska prsta. Autentičnost sadržine ili potpis pismene izjave može se utvrđivati veštačenjem rukopisa ili drugih podataka. Isprava čiji se autor, kao izdavalac, ne može utvrditi i odrediti nema dokaznu vrednost.^{4,5}

Razvitak nauke, tehnike i tehnologije, kao i primena nauke, danas je nesumnjiv i svakako će ići dalje uzlaznom linijom. Zakonodavac je zato, pod pritiskom ovako velikog, brzog i intenzivnog tehničkotehnološkog razvoja, poslednjih godina bio prisiljen da proširi pojam isprave. U *Zakonu o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije* od jula 1994. godine prvi put je izričito proširen pojam isprave, pa je navedeno da se pod ispravom smatra i registrovani podatak koji je rezultat postupka elektronske obrade podataka, a koji se već bez korišćenja tehničkih sredstava ne može saznati. U danas važećem *Krivičnom zakoniku Republike Srbije*, u čl. 112, st. 2 i 5, naveden je pojam isprave koji jasno ukazuje na to da krivično zakonodavstvo prati rezultate intenzivnog tehničkog i tehnološkog razvoja poslednjih godina.

U vezi s ovim raznim magnetofonskim, tonskim ili video zapisima (pod uslovom da ih prihvatimo s ograničenjem i uz primenu strogo određenih

³ Lazarević, Lj., (2006). Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, Beograd, str. 876.

⁴ Jovašević, D., (1996). Falsifikovanje isprave u jugoslovenskom krivičnom pravu, Beograd, Policijska akademija

⁵ Jovašević, D., Hašimbegović, T., (2000). Krivična dela falsifikovanja, Beograd, Zadužbina Andrejević

uslova) ostaje otvoreno pitanje tajnog ilegalnog snimanja. S obzirom na to da je zaštita ličnosti čoveka i građanina u našem društvu dignuta na visok nivo ustavnog postulata, mislimo da tu nema nikakve sumnje. Upotreba ovakvih snimaka je dozvoljena pod strogo utvrđenim zakonskim uslovima i u određenim prilikama.⁶

2. Vrste isprava

Po svojoj sadržini, nameni i izdavaocu, isprave mogu biti različite. U krivičnopravnom smislu isprave se mogu podeliti na više vrsta zavisno od toga da li se isprava, kao dokaz kakve činjenice koja ima vrednost za pravne odnose, odnosi na nastanak, promenu ili prestanak pravnog odnosa između fizičkih, fizičkih i pravnih lica ili između pravnih lica, od toga ko je sve učestvovao kao izdavalac pri njenom sačinjavanju, kao i da li je isprava po formi i sadržini izdata na način kako je to određeno za njeno izdavanje.

U krivičnopravnoj doktrini, zbog posebnog značaja pravnog saobraćaja kao objekta zaštite, poznato je više načina podele isprava, tako da razlikujemo sledeće vrste:

- privatne isprave;
- javne isprave;
- službene isprave.

Moguća je podela isprava i na originalne i prepise, namerne i slučajne, duplikate, triplikate itd. One se mogu razlikovati i s obzirom na to da li su upotrebljene u krivičnom, parničnom ili u pravnom postupku, da li po svom značenju odgovaraju širem ili užem pojmu isprave, kao i da li se zbog značaja pravnog saobraćaja izjednačavaju sa javnom ispravom.⁷

Pitanje službenih isprava, kao i isprava posebne vrste, potrebno je sagledati ne samo sa aspekta odvijanja pravnog saobraćaja, već i sa aspekta ugrožavanja autoriteta državnih organa i organa preduzeća i izazivanja podozrenja u njihov rad u vršenju javnih ovlašćenja. Različita shvatanja službene isprave zahtevaju bliže određivanje njene sadržine i značaja.

Kod pitanja reciprociteta potrebno je osvrnuti se i na izjednačavanje inostranih javnih isprava sa javnim ispravama izdatim od strane organa društveno-političkih zajednica, preduzeća i drugih organizacija i zajednica u vršenju poslova na osnovu javnih ovlašćenja, kao i na pitanju nostrifikacije inostrane

⁶ Aleksić, Ž., (1965). *Primena naučnih dostignuća kod ličnih izvora dokaza u krivičnom postupku*, Beograd, str. 238.

⁷ Jovašević, D., (2003). *Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije sa sudskom praksom*, Beograd, Nomos, str. 451–4.

diplome (dokazne isprave, svedočanstva) sa diplomama škola ili fakulteta odgovarajućeg ranga stečenim u našoj zemlji. Sva ova i druga pitanja u vezi sa tim nameću potrebu bližeg sagledavanja i proučavanja pojedinih vrsta isprava, pošto se u krivičnom pravnom zakonodavstvu ne definiše ni privatna ni javna isprava, već se pojam privatne, odnosno javne isprave, određuje na osnovu drugih grana prava.

3. Privatna i javna isprava

3.1. Privatna isprava

Privatna isprava je svaka ona isprava koja je izdata od subjekata pravnih poslova bez učešća, u njihovom izdavanju, organa društveno-političkih zajednica ili preduzeća i organizacija u vršenju javnih ovlašćenja.⁸

Pojam privatne isprave, dakle, određuje se uopšteno, upravo njenim razgraničenjem od javne isprave. Zato se pod privatnom ispravom smatra svaka ona isprava koja nije javna, kao ni isprava koja se po svom značaju izjednačava sa javnom ispravom, samo u pogledu kažnjivosti.

Kao privatne isprave imaju se smatrati isprave koje su izdali organi društveno-političke zajednice i organi preduzeća, organizacija ili drugih zajednica, ali ne u vršenju poslova iz svoje nadležnosti u vršenju javnih ovlašćenja.⁹

Takođe se, kao privatne isprave imaju smatrati i isprave za čiju punovažnost zakon zahteva posebnu formu (*ad solemnitatem*) kao bitan uslov za nastanak određenog pravnog posla i bitnih elemenata da bi se smatrale ispravama koje se u pogledu kažnjavanja izjednačavaju sa javnim ispravama. Kod menice i čeka, kao hartija od vrednosti, zakonom je određeno šta se smatra bitnim elementima. U slučaju nepostojanja makar jednog od bitnih elemenata, pismeno će predstavljati dokaz na iznos duga, a ne menicu ili ček.

Učešće određenih državnih organa u postupku sačinjavanja pismenih isprava, kao dokaza o izjavi volje ovlašćenog lica, ne smatra se izdavanjem javne isprave. Posredovanje državnog organa je garancija o ispunjenju uslova da je izjava volje ovlašćenog lica data u formi predviđenoj zakonom, što je slučaj kod određenih vrsta testamenata. Testament koji nije sačinjen u određenoj formi neće biti punovažan – postojeći i neće imati vrednost za pravne odnose. Sudski testament, iako je sačinjen posredstvom suda, kao državnog organa, predstavlja privatnu, a ne javnu ispravu.

⁸ Jovanović, LJ., (1983). Krivično pravo : posebni deo, Beograd, str. 529.

⁹ Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu Kbr.1591/04 od 23.05.2008 godine, (2007). *Bilten Okružnog suda u Beogradu* (79), str. 108

I u drugim slučajevima kada se u pogledu ispunjavanja uslova forme predviđa učešće državnog organa pri izvesnim radnjama, to se čini radi obezbeđenja efikasnosti kontrole tih radnji, kao i obezbeđenja odgovarajućeg interesa.¹⁰

Zato overavanje potpisa od strane državnog organa nadležnog za overu potpisa ne predstavlja učešće državnog organa pri sačinjavanju i izdavanju isprava. Organ nadležan za overu potpisa overava samo istinitost činjenice da je određeno lice stavilo svoj potpis na pismeno. Pri overavanju potpisa ne zalazi se u istinitost sadržine i pismena. Zbog toga je ugovor o kupoprodaji i drugo pismeno, za koja je obavezno overavanje potpisa od strane nadležnog državnog organa, privatna, a ne javna isprava.¹¹

Kreditna kartica „Amerikan ekspresa” i faktura (evidencija utroška) koja se obavezno sačinjava prilikom plaćanja kreditnom karticom ne predstavlja u javne isprave, izdavalac tih isprava nije državni organ koji ih je izdao u propisanom obliku u granicama svoje nadležnosti, a ne mogu se smatrati ni menicom ni čekom. U konkretnom slučaju radi se o postojanju krivičnog dela iz stava 1 člana 355 KZ RS. Ovaj vid falsifikovanja je nov u Srbiji, ali je u značajnom porastu jer građani sve više koriste platne kartice i taj trend će se nastaviti.¹²

Zbog određenih specifičnosti (karakteristično je da se falsifikovane platne kartice po pravilu upotrebljavaju kao prave i tako pribavlja imovinska korist, kao i da se ta korist pribavlja i neovlašćenom upotrebom platnih kartica) i zbog njihovog značaja, krivično delo falsifikovanja isprave iz čl. 355 KZ RS nije pružalo adekvatnu pravnu zaštitu pa je zato bilo neophodno propisati u novom KZ RS, članom 225, posebno krivično delo koje se zove: falsifikovanje i zloupotreba platnih kartica. Zaprećena kazna za ovo delo jeste od 3 meseca do 3 godine. Ako se pri tome pribavi imovinska korist, kazna je od 6 meseci do 5 godina, a ukoliko je ona veća od 1.500.000,00 dinara, kazna je od 2 do 10 godina.^{13, 14}

¹⁰ Sessa, Đ., (2010). Novi sustav pravnih lijekova u Ovršnom (izvršnom) zakonu R. Hrvatske, *Pravo – teorija i praksa*, 27 (11–12), str. 107–126

¹¹ Presuda Okružnog suda u Beogradu Kž.3199/79 od 28.12.1979. godine, (1980). *Bilten Okružnog suda u Beogradu*, (9–10), str. 60

¹² Janković, S., (2011). Falsifikovanje platnih kartica kao pojavi oblik kompjuterskog kriminaliteta, *Bezbednost*, 53 (1), str. 176–188.

¹³ Presuda Okružnog suda u Beogradu Kž br.3199/79 od 28. 12. 1979, godine, op. cit. str.60.

¹⁴ Bjelajac, Ž.,(2008). Organizovani kriminal VS Srbije, Beograd, str. 125.

3.2. Javna isprava

Javna isprava je svaka isprava koju izdaje državni organ ili ovlašćeni organi, ustanova ili organizacija koja vrši javna ovlašćenja.¹⁵

Pojam javne isprave nije određen u krivičnom zakonodavstvu. Za shvatanje i određivanje u krivičnom pravnom smislu šta se pod javnom ispravom podrazumeva prihvatljivo je definisanje javne isprave u odredbama čl. 230 *Zakona o parničnom postupku*¹⁶ i čl. 154 *Zakona o opštem upravnom postupku*.¹⁷

Javnu ispravu, s obzirom na nadležnost ili ovlašćenje za njeno sačinjavanje i izdavanje, karakterišu sledeći konstitutivni elementi:

1. postojanje svojstva državnog organa ili svojstva preduzeća ili druge organizacije koja vrši javna ovlašćenja;
2. sačinjavanje i izdavanje isprave u okviru poslova iz nadležnosti ili delokruga državnog organa, preduzeća ili organizacije;
3. sačinjavanje i izdavanje isprave od strane državnog organa, preduzeća, organizacije ili zajednice u granicama nadležnosti;¹⁸
4. izdavanje isprave u propisanoj formi, tj. u pismenom obliku.

Zavisno od svojstva državnog organa, javne isprave izdate u granicama nadležnosti po svom značenju su „akti vlasti” u materijalnom i formalnom smislu. To su isprave putem kojih državni organi vrše svoje redovne funkcije, kao organi državne vlasti ili kao upravni ili pravosudni ili drugi organi. Zbog toga su isprave izdate u poslovima određene nadležnosti državnih organa javne isprave, kako po sadržini tako i po formi.¹⁹

Poslovi koji spadaju u delokrug službene dužnosti nadležnog državnog organa određeni su Ustavom i zakonom.²⁰

Određene poslove državne uprave, kao javna ovlašćenja, obavljaju u okviru svoje delatnosti preduzeća i druge organizacije koje su od posebnog društvenog značaja, na osnovu zakona ili na zakonu zasnovanoj odluci opštinske skupštine. Javna isprava izdata od strane državnog organa iz delokruga i u

¹⁵ Jovanović, L.J., (1983). *Krivično pravo: posebni deo*, Beograd, .str. 529.

¹⁶ *Službeni glasnik Republike Srbije* broj :125/04 i106/06. Više: Stanković, G., Rajović, V., (2005). *Zakon o parničnom i izvršnom postupku*, Beograd

¹⁷ *Službeni list SRJ* broj 33/97 i 31/01.

¹⁸ Crnogorčević, J., (1958). Neke napomene u vezi krivičnog pojma javne isprave, *Naša zakonitost*, (2), str.32–6.

¹⁹ Tomić, Z., Bačić, V., (1997). *Komentar zakona o opštem upravnom postupku*, Beograd, str. 423.

²⁰ Vukašinović, P., Šoltes, I., (2009). Dokazivanje u upravnom postupku – značajan segment opšteg dela upravnog prava, *Pravo – teorija i praksa*,26, (7–8), str. 156–167

granicama nadležnosti, u postupku i u formi predviđenoj za njeno izdavanje, služi kao dokaz kakve činjenice koja ima vrednost za pravne odnose.

Međutim, javne isprave koje izdaju preduzeća i druge organizacije i zajednice prosvete, nauke, kulture, zdravstva, invalidskog i penzionog osiguranja, socijalne i dečije zaštite, odnosno privredne komore, stručnog udruženja, udruženja banaka, štedionice ili neke druge organizacije, moraju se odnositi na poslove u vršenju javnog ovlašćenja, odnosno u poslovima koji se vrše na osnovu javnog ovlašćenja i kao takve služe za dokaz neke činjenice koja ima vrednost za pravne odnose.

Državni organi, odnosno preduzeća i druge organizacije, stupaju i u građanskopravne odnose sa fizičkim i pravnim licima (akti poslovanja), te isprave su formalno javne a materijalno privatne takve isprave nemaju svojstvo javne već privatne isprave, jer se odnosi na nastanak pravnog posla imovinsko-pravne prirode.²¹

Javnim ispravama smatraju se i javne ili službene knjige ili druge knjige koje se moraju voditi na osnovu zakona.²²

Zakonom je određeno da pojedini državni organi vode po službenoj dužnosti javne knjige (zemljišne kljige, matične knjige) o određenim pravno relevantnim činjenicama. U javne knjige može vršiti uvid svako lice koje ima pravni interes. Javne knjige imaju dokaznu vrednost kao i javne isprave. Iz javnih knjiga nadležni državni organi izdaju izvode, koji služe kao dokaz kakve činjenice koja ima vrednost za pravne odnose.

Službene knjige vode po službenoj dužnosti određene službe državnih organa, preduzeća i drugih organizacija i zajednica. Postojanje i vođenje službene knjige je obavezno po zakonu. Pod službenom knjigom podrazumeva se svaka knjiga u koju se unose podaci od značaja za dokazivanje nekih pravno relevantnih činjenica. Državni organi i organizacije, preduzeća i druge organizacije i zajednice koje vrše javna ovlašćenja, vode različite službene knjige, kao upisnike, registre, protokole, imenike, knjigovodstvene i blagajničke knjige.

Zbog značaja pravnog saobraćaja za subjekte pravnih odnosa i društvo u celini, sa javnom ispravom je u pogledu kažnjavanja izjednačeno falsifikovanje testamenta, menice i čeka, kao isprava koje u pogledu forme i sadržine moraju ispunjavati određene uslove kao privatne isprave.

²¹ Tahović, J., (1961). Krivično pravo: posebni deo, Beograd, str. 432, Presuda Okružnog suda u Beogradu Kž.527/09 od 30.03.2009.godina, (2009). *Bilten Okružnog suda u Beogradu* (79), str. 109

²² Trajković, D., (1958). Javne isprave izdate u ime samostalnih ustanova i organizacija, *Pravni život*, (9–10)

3.2.1. Inostrana javna isprava

Svojstvo javne isprave imaju i inostrane javne isprave prema čl. 231 ZPP ako međunarodnim ugovorom nije što drugo određeno. Isprave koje su propisno overene imaju, pod uslovom uzajamnosti, istu dokaznu snagu kao i domaće javne isprave, što znači da su inostrane i domaće isprave u pogledu dokazne snage potpuno izjednačene.

Isprava kao dokazno sredstvo ima veliki značaj. S obzirom na široku upotrebu isprava u međunarodnom prometu države su se zainteresovale da se pitanje upotrebe domaćih isprava u inostranstvu i inostranih isprava u sopstvenoj državi reguliše ne samo na unutrašnjem već i na međunarodnom planu. Ova materija regulisana je *Zakonom o legalizaciji isprava u međunarodnom pravnom prometu*.²³ Prema odredbama tog zakona inostrane javne isprave mogu se upotrebiti u pravnom saobraćaju naše zemlje samo ako ih je overilo Ministarstvo inostranih poslova Republike Srbije, odnosno diplomatska i konzularna predstavništva Republike Srbije u inostranstvu. Upotrebljena inostrana javna isprava ne podleže overavanju u smislu ovog Zakona ako, po osnovu uzajamnosti, ni srpska javna isprava ne podleže overavanju u državi u kojoj je izdata.

Overavanjem, u smislu odredbi pomenutog Zakona, potvrđuje se verodostojnost potpisa lica koje je ispravu potpisalo i verodostojnost pečata stavljenog na ispravu. Međutim, ako organ kome je inostrana javna isprava podneta posumnja u njenu verodostojnost, on može zatražiti od Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije da proverí da li je ispravu izdao organ koji je naznačen kao izdavalac.

Konzularne konvencije i ugovori o pravnoj pomoći između naše zemlje i drugih zemalja, koji sadrže odredbe o ispravama po pitanjima overe i dokazne snage, mogu se podeliti u dve grupe.

U prvu grupu spadaju oni ugovori koji predviđaju da se bez overe mogu upotrebiti samo isprave koje je sastavio, izdao i overio sud, ili koje potiču od vrhovne ili njoj ravne vlasti. U ovu grupu spadaju ugovori sa Belgijom i sa Grčkom, s tim što se odnosne isprave mogu upotrebiti samo pred sudom ili organom starateljstva.

U drugu grupu spadaju ugovori koji predviđaju ukidanje overe. U ovu grupu spadaju, na primer, ugovori sa Austrijom, Češkom, Italijom, Mađarskom, Rumunijom, Poljskom i Ruskom Federacijom.

²³ Zakon o legalizaciji isprava u međunarodnom pravnom prometu, *Sl. List SFRJ*, br. 6/73.

Posebnu grupu ugovora čine ugovori sa zemljama po kojima se isprave izdate i overene od strane konzula jedne države ugovornice na teritoriji druge države priznaju kao domaće isprave, bez daljeg overavanja, i imaju istu dokaznu snagu kao domaće javne isprave. U ovu grupu spadaju, na primer: konzularne konvencije sa Albanijom, Belgijom, Bugarskom, Češkom, Francuskom, Italijom, Rumunijom, Mađarskom, Poljskom, Sjedinjenim Američkim Državama i Ruskom Federacijom.

Haška konvencija o ukidanju potrebe legalizacije inostranih javnih isprava od 05. oktobra 1961. godine zaključena je s ciljem da se izbegnu diplomatsko-konzularne overe javnih isprava. Konvencijom je definisan pojam javne isprave, kao i overe, sa predviđanjem da se neće primenjivati na isprave koje su izdali diplomatski ili konzularni agenti i na administrativne isprave koje se odnose na trgovinske i carinske poslove. Po ovoj Konvenciji jedina formalnost je stavljanje potvrde „*Apostille*”, kojom se potvrđuje verodostojnost potpisa i svojstvo korisnika isprave, dok se istinitost pečata ili žiga potvrđuje samo u slučaju potrebe.

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija ratifikovala je Hašku konvenciju 21. maja 1962. godine, a ovu Konvenciju, kao pravni sledbenik, priznaje i Republika Srbija. Konvenciju su ratifikovale i druge države.

Pored Haške konvencije postoje i Konvencija evropskog saveta o ukidanju overe izvesnih isprava i Konvencija o besplatnom izdavanju ili oslobođanju od overe akata građanskog stanja, potpisana u Luksemburgu 26. oktobra 1957. godine od strane Austrije, Belgije, Francuske, Italije, Luksemburga, Holandije, Nemačke, Švajcarske i Turske.

U vezi sa Haškom konvencijom *Zakon o legalizaciji isprava u međunarodnom prometu* predviđa da je za stavljanje potvrde „*Apostille*” nadležan opštinski sud, a nadoveru vrši republičko Ministarstvo pravde.

Pitanje dokazne snage inostranih javnih isprava regulisano je ugovorom sa Slovačkom, Mađarskom, Rumunijom, Poljskom i Ruskom Federacijom. U odnosu prema drugim državama sa kojima imamo ugovore o pravnoj pomoći, ova pitanja se regulišu na osnovu faktičkog reciprociteta.

Za upotrebu inostranih isprava u našoj zemlji od značaja je okolnost da moraju biti snabdevene pečatom organa zemlje u kojoj su izdate javne isprave.

U pogledu upotrebe privatnih isprava i prepisa javnih isprava, svi ugovori predviđaju da se ove isprave mogu upotrebljavati bez dalje overe, ako ih je overio sud ili drugi nadležan organ za overavanje potpisa i prepisa.

3.2.2. Nostrifikacija

Diplome stečene u inostranstvu mogu se izjednačiti sa diplomama u domaćim školama odgovarajućeg ranga.

U slučaju postojanja razlike u nastavnim programima, izjednačavanje se može usloviti polaganjem dopunskih ispita.

Republičkim Zakonom o nostrifikaciji i ekvivalenciji predviđeno je da naši državljani koji u inostranstvu završe školu, steknu naziv specijaliste, odnosno akademske nazive „magistar” ili „doktor nauka”, mogu zahtevati nostrifikaciju, dok lica koja nisu naši državljani zahtev za nostrifikaciju diploma mogu podneti ako imaju pravni interes da mu se inostrana diploma izjednači sa diplomama u Jugoslaviji.²⁴

Nostrifikaciju odnosno ekvivalenciju svedočanstva i diploma u Republici Srbiji vrši republički organ nadležan za poslove obrazovanja. Za ostvarivanje ovog posla formira se posebna komisija.

3.3. Službena isprava

Za određivanje pojma službene isprave važna su tri elementa: svojstvo službenog ili odgovornog lica, pravilno i zakonito vršenje službene dužnosti i izdavanje isprave u vršenju službe. To su ujedno i kriterijumi za razgraničenje pojma službene isprave od pojma javne isprave.

Pojam javne isprave karakteriše izdavanje isprave od strane nadležnog državnog organa ili organa preduzeća ili druge organizacije i zajednice u vršenju javnih ovlašćenja, u propisanom obliku i u granicama nadležnosti.

Za postojanje službene isprave, osim što mora biti pismeno sastavljena, ne traži se da bude izdata u granicama nadležnosti državnog organa, preduzeća ili organizacije i zajednice, niti da bude sastavljena u određenom obliku, već da se izdaje od strane službenog ili odgovornog lica u vršenju određene službene radnje a u okviru službenih dužnosti. Službena dužnost određuje odnos prema službenoj radnji, koju po prirodi posla vrši službeno ili odgovorno lice u vršenju službe.

To upućuje i na zaključak da se za službenu ispravu ne traži ispunjenje posebnog oblika, osim što mora da bude pismeno sastavljena.²⁵

Uz to, za određivanje pojma službene isprave ne traži se ispunjavanje uslova da postoji ovlašćenje za obavljanje poslova i radnji koje po svojoj prirodi spadaju u službenu dužnost službenog ili odgovornog lica.

²⁴ Zakon o nostrifikaciji i ekvivalenciji, *Sl. Glasnik SR Srbije*, br. 29/73.

²⁵ Presuda Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine, KŽ.1489764 OD 17 septembra 1965. godine, (2007). *Bilten Okružnog suda u Beogradu* (76)

Službenim ispravama smatraju se i takve isprave koje su sastavili državni organi, ustanove ili organizacije, koje se kod njih nalaze u spisima, a koje služe kao dokaz pravilnog i zakonitog vršenja službe tih organa, ustanova ili organizacija.²⁶

Ukazane sličnosti i razlike između službene i javne isprave upućuju na zaključak da se pod službenom ispravom podrazumeva pismena isprava koju je u vršenju službene dužnosti izdalo službeno ili odgovorno lice koja je od značaja za službene odnose i koja može da posluži kao dokaz neke pravno relevantne činjenice.

Službeno lice u obavljanju službene dužnosti, zavisno od pravila službe, vodi određene službene knjige u koje je dužno da unosi podatke od značaja za službene odnose radi dokazivanja nekih pravno relevantnih činjenica (upisnici, registri). Službene knjige se, dakle, vode po službenoj dužnosti i njihovo vođenje i postojanje je obavezno.

Službenim spisima smatraju se podnesci: molbe, tužbe, žalbe, prigovori, prilozi uz ove podneske, zamolnice, izveštaji nadležnih organa ili organizacija, a koje su od značaja za ostvarivanje određenih prava i ispunjavanje određenih obaveza.

4. Originali i prepisi isprava

Original je ona isprava koja po svojoj sadržini odgovara prvobitno slobodno izjavljenoj volji i misli kao pravno relevantnoj činjenici, od značaja za nastanak, promenu i prestanak nekog dozvoljenog pravnog odnosa, i koja sadrži istinit potpis, pečat ili znak njenog tvorca kao izdavaoca, koji je ovlašćen za potpisivanje i stavljanje pečata ili znaka na ispravu. Original je, u stvari, prava, (istinita) isprava.

Originalnost u smislu izvornosti i nepromenjene prvobitnosti od velikog je značaja za pravni saobraćaj kad su u pitanju isprave kojima se dokazuje postojanje ili nepostojanje pojedinih odnosa, prava i obaveza koje proizilaze iz tih odnosa, ili se konstatuju pojedine statusne i druge činjenice iz života pojedinaca. Značaj originala isprave ogleda se u valjanosti pravnih poslova i sigurnosti pravnog saobraćaja u domaćem i međunarodnom prometu.

Prepis isprave u stvari je samo prepisan tekst originalne isprave koji na različite načine može da bude overen u pogledu njegove sadržinske vrednosti svome originalu. Prepis je reprodukovanje izjave, zbog toga prepis nema dokaznu snagu i ne predstavlja ispravu u pravom smislu reči, a to može postati

²⁶ Presuda Vrhovnog suda Hrvatske, K.Ž.604/55, (2007). *Bilten Okružnog suda u Beogradu*, (76), str.60.

samo kad je overen od strane nadležnog organa, odnosno kad se na njega stavi izjava da je u svemu veran originalu.

Overavanje podrazumeva snabdevanje prepisa izjavom da je njegova sadržina verna originalu. Izjava o vernosti originalu sama za sebe takođe predstavlja ispravu. I ova izjava o vernosti originalu mora da sadrži sve elemente isprave, a to znači da mora naročito da sadrži: izjavu da je prepis u svemu veran svom originalu i označavanje lica koje je dalo tu izjavu. Prepisati i overiti se mogu sve vrste isprava: javne, službene i privatne.

Dakle, prepis nije isprava, ne sadrži izjavu volje ili misli izdavaoca isprave, već samo njegovu reprodukovanu izjavu. Ovo razlikovanje isprava posebno je važno kada se radi o krivičnom delu falsifikovanja isprave, a naročito u slučaju upotrebe nekog pisma kao prepisa originala koji uopšte u stvarnosti ne postoji, kao i kod slučaja upotrebe lažnog prepisa isprave kao pravog prepisa isprave.²⁷

Od prepisa isprave treba razlikovati duplikat isprave. Naime, duplikat isprave postoji kada je istovremeno isprava izdata u dva ili više primeraka (duplikat, triplikat), a da pri tome svaki od izdatih primeraka ima važnost kao i original (ugovor o kupoprodaji sačinjen u više primeraka). Pri tome je važno podvući da duplikat ima svojstvo i značaj isprave. To znači da je duplikat isprave identičan sa originalom pa se takvim i smatra.²⁸

Od prepisa i duplikata isprave treba razlikovati fotokopiju sadržine svake isprave. Fotokopija isprave nije isprava u pravom smislu te reči. Da bi fotokopija isprave imala dokaznu snagu i služila kao dokaz kakve činjenice koja ima vrednost za pravne odnose, treba da je overi nadležni državni organ za overavanje potpisa, rukopisa ili prepisa (organ opštine ili sud).

5. Namerne i slučajne isprave

Namerne isprave su one isprave koje su izdate, odnosno sačinjene zato da bi služile kao dokaz u pravnom saobraćaju.

U namerne isprave spadaju dispozitivne i dokazne isprave. Ove isprave se sačinjavaju upravo u cilju da budu dokazno sredstvo u pravnom saobraćaju, jer sadrže takve izjave volje ili misli koje su neposredno pravno relevantne (dispozitivne ili konstitutivne isprave) ili izjave o kakvoj pravno relevantnoj činjenici (dokazne izjave).²⁹

²⁷ Radovanović, M., Đorđević, M., (1977). Krivično pravo: posebni deo, Beograd, str. 305.

²⁸ Lazarević, L.J., (1993). Krivično pravo: posebni deo, Beograd, str. 428.

²⁹ Triva, S., (1972). Građansko procesno pravo, Zagreb, str. 434.

Nasuprot ovim ispravama, postoje isprave koje nisu sastavljene u svrhu upotrebe kao dokaza u pravnom saobraćaju jer ne sadrže neposredno pravno relevantnu činjenicu, ali se iz sadržaja, neke oznake ili uzgredne izjave koja je u njoj upotrebljena, kao što je već navedeno, može izvesti zaključak o pravno relevantnoj činjenici.³⁰

6. Vremensko važenje isprave

Neke isprave imaju trajnu vrednost sve dok postoje u pravnom saobraćaju (dok se ne unište), dok je kod drugih isprava vreme nastanka isprave, kao i samo važenje takve isprave vrlo bitno. Vremensko važenje isprava posebno je važno sa aspekta njihove pravilne upotrebe u pravnom saobraćaju, naročito u postupcima pred nadležnim organima pred kojima se upotrebljavaju.

7. Predmet krivičnog dela falsifikovanja isprave u Evropskom zakonodavstvu

Obrađena su ona krivična zakonodavstva koja sadrže najkarakterističnija rešenja, kako bi se stekao potpuniji utisak i kompletnija slika zakonskih rešenja u pozitivnom evropskom zakonodavstvu.

Krivični zakonik Italije donet je daleke 1930. godine, 19. oktobra, ali je posle toga više puta noveliran, menjan i dopunjavan. Najznačajnije izmene i dopune ovog Krivičnog zakonika izvršene su 1951. godine.³¹ Interesantno je da ovaj Zakonik već u samom nazivu krivičnog dela određuje i materijalni i intelektualni falsifikat. Sva dela materijalnog i intelektualnog falsifikata mogu počiniti sva lica – kako javni službenici, tako i privatna (fizička) lica. Naime, materijalno falsifikovanje isprave izvršeno od strane privatnog (dakle fizičkog) lica sastoji se u sačinjavanju lažnog spisa, administrativne potvrde ili druge isprave. Ali važno je posebno istaći da izvršilac ovog oblika krivičnog dela falsifikovanja isprave može biti i javni službenik ako je delo izvršio izvan svoje službene dužnosti, odnosno van svog službenog ovlašćenja (van svog delokruga rada).

Privatno lice čini krivično delo intelektualnog falsifikovanja isprave ako lažno potvrdi pred javnim službenikom ili u javnoj ispravi neku činjenicu (koja ne postoji ili postoji na drugi način, ili u drugom obliku, ili sa drugim značajem), a takva činjenica se dokazuje upravo takvom ispravom.

³⁰ Zlatarić, B., (1958). Krivični zakonik u praktičnoj primeni, Drugi svezak, Zagreb, str. 588.

³¹ Codice penale, Note, richiami e indisi a cura di Sofo borghese, (1952). Giudici del Tribunale di Milano, Milano

Kao krivično delo falsifikovanja javne isprave smatra se i falsifikovanje svojeručnog testamenta, ili menice, ili druge hartije od vrednosti koja se prenosi indosamentom ili koja glasi na donosioca i sačinjavanje ili preinačenje autentičnih kopija koje se koriste umesto nedostajućih originala ako je Zakonom određeno da autentična kopija može da zameni originalnu ispravu.

Krivični zakonik Austrije izmenjen je i dopunjen 1984. godine.³² Ovaj zakon poznaje i krivično delo falsifikovanja službene isprave, koje je predviđeno članom 311 u glavi XXII. Teži oblik krivičnog dela falsifikovanja isprave, za koji je zakon predvideo težu kaznu odnosi se na slučaj sačinjavanja lažne inostrane isprave, testamenta ili papira od vrednosti.

Prema poslednjim zakonskim rešenjima Krivični zakonik Republike Nemačke u posebnom delu, u grupi krivičnih dela protiv ličnih i zajedničkih dobara, u odeljku 23, poznaje posebnu podgrupu krivičnih dela pod naslovom „Krivična dela na dokumentima i ispravama”.³³ Prema nemačkom krivičnom pravu i zakonskim rešenjima, dokument u smislu ovog krivičnog dela jeste svako materijalizovano izražavanje misli koje je podesno i namenjeno za pružanje dokaza u pravnom postupanju i koje dopušta raspoznavanje svoga autoriteta. Zakon je kod objekta zaštite ipak predvideo neke razlike zavisno od toga da li se radi o privatnim ili javnim (zvaničnim) ispravama. Tako, na primer, ova razlika nema značaja u članovima 267, 274, stav 1, ali u članovima 271–273 i 348. Zakon govori samo o „zvaničnim” dokumentima, dakle o javnim ispravama.

Već pominjani Francuski krivični zakonik ili Code penal, sa izmenama iz 1994. godine, donet je 22. jula 1992. godine i u članovima od 441–1 do 441–12 sadrži odredbe o krivičnim delima falsifikovanja isprava.³⁴ U članu 441–2 inkriminisan je falsifikat isprave izdate od javnog organa u cilju potvrde nekog prava, identiteta ili kvaliteta, ili radi pribavljanja kakvog odobrenja, kao i upotreba tako sačinjene isprave. Ako je delo učinjeno od strane javnog službenika ili lica u vršenju javne funkcije, ili u nameri lakšeg izvršenja zločina, ili radi prikrivanja učinioca dela, predviđena je kazna zatvora do 7 godina i novčana kazna do 700.000 franaka. Ako je, pak, falsifikat učinjen u javnoj ili autentičnoj ispravi izdatoj od javne vlasti, predviđena je kazna zatvora do 10 godina ili novčana kazna do milion franaka. U slučaju da delo učini lice koje

³² Krivični zakonik Austrije, (1984). Strafesetz buch St 61, sa objašnjenjima dr. Foreggera, dr. Eugen Serinija, Wien

³³ Krivični zakonik Republike Nemačke sa Uvodnim zakonom za Krivični zakonik i Vojno krivičnim zakonom, (1998). Beograd

³⁴ Francuski krivični zakonik – Code Penal, (1994). Pariz

raspolaze javnom vlašću ili ono koje je nadležno za vršenje javne službe u obavljanju javne funkcije, predviđena je kazna zatvora do 15 godina.

8. Zaključak

U sistemu krivičnog prava Republike Srbije, u glavi trideset drugoj, u grupi krivičnih dela protiv pravnog saobraćaja, predviđeno je više krivičnih dela falsifikovanja isprave:

- 1) falsifikovanje isprave (čl. 355 KZ RS),
- 2) posebni slučajevi falsifikovanja isprave (čl. 356 KZ RS),
- 3) falsifikovanje službene isprave (čl. 357 KZ RS) i
- 4) navođenje na overavanje neistinitog sadržaja (čl. 358 KZ RS)

Pojedini oblici ovih krivičnih dela (osnovni i kvalifikovani) su razgraničeni uglavnom prema vrsti i prirodi objekta napada – isprave. Stoga je za pravilnu i zakonitu pravnu kvalifikaciju krivične stvari u svakom konkretnom slučaju potrebno precizno utvrditi o kojoj se vrsti isprave (od više postojećih u teoriji, zakonodavstvu i sudskoj praksi) uopšte radi. Tako je privatna isprava objekt napada kod osnovnih oblika krivičnih dela falsifikovanja, a njihovi teži oblici su upravljani protiv javne isprave. Posebno, službena isprava je od značaja za pravno kvalifikovanje krivičnog dela falsifikovanja službene isprave. Sa domaćim ispravama su izjednačene i inostrane isprave pod zakonom određenim uslovima.

Imajući u vidu sve veći značaj isprava i širok krug mogućih izdavalaca istih, kao savremena dostignuća koja omogućavaju široke oblike i vidove ugrožavanja i napada na mnoge društvene vrednosti, falsifikovanje isprava će još dugo vremena biti predmet razmatranja stručne i opšte javnosti. Unutar permanentnih reformi našeg krivičnog zakonodavstva u pravcu stvaranja modernog demokratskog evropskog pravnog sistema potrebno je stalno usklađivanje sa rešenjima koje poseduju države EU u pogledu potvrde nekog prava, identiteta ili kvaliteta, ili radi pribavljanja kakvog odobrenja, kao i upotreba tako sačinjene isprave, u cilju harmonizacije pravnih poredaka i lakše borbe protiv ove pojave na međunarodnom planu.

Milovan Komnenić

The Doctor of Law, a Lawyer, Belgrade

Željko Bjelajac

Associate Professor, The Faculty of Law, Novi Sad

Žaklina Spalević

Faculty Entrepreneurial Business, University Union – Nikola Tesla, Belgrade

The case of document forgery offenses

A b s t r a c t

Document forgery offenses represent an assault, threat or danger to the legal traffic (law governed relations between different legal entities and individuals). Since documents are the means of such a traffic, it means that these offenses are taking actions towards both the documents and resources for legal and free flow of legal traffic. Precisely because of the importance of having documents in legal affairs, especially when establishing, changing or abolishing certain legal issues, and because of the fact that these documents are more and more used as an evidence, their counterfeiting represents danger and the illegality of such an extent and intensity that is necessary criminal sanctions to be used in order legal traffic entities to be protected against documents forgery and their usage in the legal affairs. According to previously mentioned facts we can see that the document itself is the object of doing criminal offenses of forgery (the Article 355–358 of the Criminal Code of Republic of Serbia). Taken into account the diversity of documents that appear in the daily legal affairs, there will be talking more about their division and differentiation of the types of documents.

Key words: documents, the types of documents, document forgery, the European legislation.

Literatura

1. Aleksić, Ž., (1965). *Primena naučnih dostignuća kod ličnih izvora dokaza u krivičnom postupku*, Beograd, Institut za kriminološka i kriminalistička istraživanja

2. Atanacković, D., (1985). Krivično pravo: posebni deo, Beograd, Pravni fakultet
3. Bjelajac, Ž., (2008). Organizovani kriminal vs Srbija, Novi Sad, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe
4. Crnogorčević, J., (1958). Neke napomene u vezi krivično pravnog pojma javne isprave, *Naša zakonitost*, (1–2)
5. Janković, S., (2011). Falsifikovanje platnih kartica kao pojavni oblik kompjuterskog kriminaliteta, *Bezbednost*, 53, (1), str. 176–188
6. Jovanović, Lj., (1983). Krivično pravo: posebni deo, Beograd, Pravni fakultet
7. Jovašević, D., (1996). Falsifikovanje isprava: teorija i praksa, Zadužbina Andrejević
8. Jovašević, D., (1997). Karakteristike krivičnog dela falsifikovanja službene isprave, *Pravo – teorija i praksa*, 14, (12), str. 51–64
9. Lazarević, Lj., (1993). Krivično pravo: posebni deo, Beograd, Pravni fakultet,
10. Radovanović, M., Đorđević, M., (1977). Krivično pravo: posebni deo, Beograd, Pravni fakultet
11. Sessa, Đ., (2010). Novi sustav pravnih lijekova u Ovršnom (izvršnom) zakonu R. Hrvatske, *Pravo – teorija i praksa*, 27, (11–12), str. 107–126
12. Stanković, G., Rajović, V., (2005). Zakon o parničnom i izvršnom postupku, Beograd, Zadužbina Andrejević
13. Stojanović, Z., Perić, O., (2007). Krivično pravo: posebni deo, Pravni Fakultet Beograd;
14. Tahović, J., (1961). Krivično pravo: posebni deo, Beograd, Savremena administracija
15. Triva, S., (1972). Građansko procesno pravo, Zagreb, Narodne novine
16. Tomić, Z., Bačić, V., (1997). Komentar zakona o opštem upravnom postupku, Beograd, Službeni list SCG
17. Trajković, D., (1958). Javne isprave izdate u ime samostalnih ustanova i organizacija, *Pravni život*, br. 9–10
18. Zlatarić, B., (1958). Krivični zakonik u praktičnoj primeni, Drugi svezak, Zagreb, Informator
19. Zakon o nostifikaciji i ekvivalenciji školskih svedočanstava, *Sl. Glasnik SR Srbije* br. 29/73;
20. Zakon o legalizaciji isprava u međunarodnom pravnom prometu, *Sl. List SFRJ* br. 6/73;
21. Codice penale, Note, richiami e indisi a cura di Sofo borghese, (1952). Giudici del Tribunale di Milano, Milano

22. Francuski krivični Zakonik, (1994). Pariz
23. Krivični zakonik Austrije, (1984). Strafesetz buch St 61, sa objašnjenjima dr. Foreggera, dr. Eugen Serinija, Wien
24. Krivični zakonik Republike Nemačke sa Uvodnim zakonom za Krivični zakonik i Vojno krivičnim zakonom, (1998). Beograd
25. Vukašinović, P., Šoltes, I.,(2009). Dokazivanje u upravnom postupku – značajan segment opšteg dela upravnog prava, *Pravo – teorija i praksa*, 26, (7–8), str. 156–167.